

Graška univerzitetna predavanja o slovenski literaturi v slovenščini do leta 1919

Tone Smolej

Na Teološki fakulteti Univerze Karla in Franca v Gradcu, kjer so bila predavanja v latinščini, so od l. 1850 izvajali vaje v slovenskih pobožnih nagovorih. Najprej je vaje (pozneje tudi iz razlaganja krščanskega nauka) vodil profesor cerkvene zgodovine Matija Robič, od 1853/54 do 1856 pa dogmatik Jožef Tosi. V nemškem *Seznamu predavanj* na Pravni fakulteti za študijsko leto 1850/51 je bilo mogoče brati naslednje obvestilo: »Čez avstrijsko državljansko pravo bere gospod dr. Jožef Krainc ko docent vsak dan razen nedelj in praznikov od 8. do 9. ure predpoldnom in v ponedeljkih in petkih popoldne od 4. do 5.« (*Oeffentliche Vorlesungen*, 1850, 5). Med njegovimi slovenskimi slušatelji sta bila tudi Jakob Razlag in Lovro Toman (Polec, 1929, 71). V naslednjem semestru sta se Kraincu pridružila še Janez Kopač, ki je »četirikrat na teden« predaval red kazenske pravde, in Josip Skedl s predavanji o avstrijskih kaznovavnih postavah čez hudodelstva (*Oeffentliche Vorlesungen*, 1851, 5). Slovenska predavanja so bila vzporedno z nemškimi. Od l. 1852 sta državljansko oziroma kazensko pravo predavala le še Krainc in Skedl, od 1853/54 pa samo še Skedl. Ko so leta 1854 slovenska juridična predavanja ukinili, so slovenski profesorji svoje priimke germanizirali in začeli predavati samo še v nemščini. Johannu Kopatschu, ki je že predaval rimsko in kanonsko

pravo v nemščini, je sledil še Josef Skedl z nemškimi predavanji iz statistike avstrijskega cesarstva in finančne vede. Predavanja so bila ukinjena predvsem zaradi premajhnega števila slušateljev, ki tedaj niso mogli opravljati izpitov v slovenščini niti uradovati v tem jeziku (Polec, 1929, 71). So se pa nemški študentje prava v naslednjih letih udeleževali pouka slovenščine, ki ga je izvajal Koloman Kvas/Quas, saj so si z znanjem deželnega jezika povečali možnosti za zaposlitev v državni službi (Kernbauer, 2007, 137).

Šele l. 1870 je cesar imenoval za izrednega profesorja slovanske filologije Gregorja Kreka, ki pa so mu naročili, da morajo njegova predavanja potekati v nemškem jeziku: »[L]e tako bi namreč ustrezala nemškemu značaju naše visoke šole in potrebi, da bi bila dostopna tudi nemško govorečim študentom in vsem študentom slovanskega prostora, čigar narečja se med seboj močno razlikujejo.« (Kernbauer, 2006, 92-93). Krek se je po Miklošičevem zgledu ukvarjal zlasti s historično in primerjalno slovnico slovanskih jezikov, in ne s posameznimi slovanskimi jeziki ali njihovimi literaturami. Na začetku devetdesetih let 19. stoletja je Krek ustanovil Seminar za slovansko filologijo, s čimer je bil storjen še zadnji korak k institucionalizaciji stroke (Kernbauer, 2006, 94).

Maja l. 1891 je Fran Šuklje v proračunskem odseku Državnega zbora potožil, da je slovenščina edini avstrijski jezik, ki se ne goji na nobenem vseučilišču, in zahteval posebno stolico za slovenski jezik in literaturo, minister za uk in bogočastje baron Paul Gautsch pa je obljubil, da se lahko računa na podporo ministrstva, takoj ko se bo pojavil ustrezno habilitirani docent (Murko, 1899, 207). Že dve leti pozneje, v akademskem letu 1893/94, je Vatroslav Oblak na graški univerzi začel s predavanji o staroslovenski gramatiki, leto pozneje je imel tudi Slovenske vaje (Slovenische Übungen), ki se jih je tedanji slušatelj Fran Ilešič spominjal takole: »Vaje so bile slovenske in jaz sem se čudil izpiljenosti njegovega znanstvenega jezika, po njegovih predavanjih je vel dober slovanski duh, seveda ni tajil resnice in si slovanskega čustva ni krepil s tiradami obupnimi. Glas mu je bil že izprva slab in dve uri zaporedoma ni mogel predavati; žalostni smo opazovali, kako mu je vedno bolj pohajala sapa in je vsled hripavosti vedno češče opuščal predavanja.«¹ Oblak ni bil strokovnjak za književnost, zato je svojemu predstojniku Kreku sporočil, da bo predaval samo o nekaterih dobah

1 Ilešič, F., Pismo M. Murku, 15. 10. 1899, NUK, Ljubljana, Rz Ms 1119.

(npr. o protestantizmu pri Slovencih).² V letnem semestru 1895 je tako eno uro na teden v nemščini predaval romantiko v slovenski književnosti. Marca 1896 je bil Oblak predlagan za prvega izrednega profesorja slovanske filologije s posebnim ozirom na slovenščino, a imenovanja ni dočakal (Murko, 1899, 225). Po njegovi smrti aprila istega leta je izredno stolico, namenjeno deželnemu jeziku (t. i. Landsmannprofesur), dobil Karel Štrekelj, ki pa je iz nje ustvaril polnopravno katedro (Murko, 1912, 533; Kropelj, 2001, 57).

Dobro desetletje poprej je bil Štrekelj privatni docent na Dunaju, kjer je le na začetku predaval o slovenski ljudski pesmi in čisto na koncu o slovenski slovnici. Tudi na graški univerzi je začel s predavanji o slovenski slovnici in ljudski pesmi, ki jo je najavil v slovenščini. Skladno z dekretom je moral imeti Štrekelj (poleg staroslovanskih in srbohrvaških kurzov) vsako šolsko leto eno glavno predavanje iz slovenskega jezika in književnosti v obsegu treh do štirih ur na teden.³ O jeziku predavanj je veliko razmišljal, saj je že maja 1897 Murka spraševal, če je Oblak res predaval slovensko slovstvo v slovenščini.⁴ Tedaj so v Gradcu predavali ugledni anglist Karl Luick, profesor našega Kelemine, pa francist Hugo Schuchardt in italijanist Anton Ive. In le Ive je vsaj eno predavanje na semester izvajal v italijanščini. Ob tem velja dodati, da je bil Štrekelj, ki je sicer doktoriral iz dialektologije, izjemno usposobljen za literarno zgodovino, saj je v dunajskih študijskih letih pri Wilhelmu Hartlu poslušal razlago *Iliade*, grško in rimsko metriko, Tibulove pesmi, Sofoklove *Trabinke*, Demostenove govore, pri Emanuelu Hoffmannu pa Horacijeve *Satire* in Ciceronovega *Oratorja*. Germanist Richard Heinzel mu je predaval Wolframa von Eschenbacha, Erich Schmidt pa Faustovo snov pred Goethejem, vpisane je imel tudi kurze o sanskrtu in avesti.

V letnem semestru 1899 je Štrekelj tri ure na teden predaval zgodovino slovenskega slovstva in tako postal še v 19. stoletju prvi slovenist, ki je na univerzi predaval o svoji književnosti v njenem jeziku. Iz vpisnih dokumentov v graškem univerzitetnem arhivu je razvidno, da je ta predmet tedaj vpisalo šest študentov, vsaj eden iz radovednosti, ker je študiral matematiko. Številka sploh ni majhna glede na to, da je bilo takrat na graški filozofski fakulteti redno vpisanih le 96

2 Oblak, V., Pismo G. Kreku, 19. 2. 1893, NUK, Ljubljana, Rz Ms 1465.

3 Štrekelj, K., Pismo G. Kreku, 20. 10. 1896, NUK, Ljubljana, Rz Ms 1465.

4 Štrekelj, K., Pismo M. Murku, 4. 5. 1897, NUK, Ljubljana, Rz Ms 1119.

študentov. Predavanja so se ohranila v arhivu graškega Inštituta za slavistiko vse do stote obletnice Štrekljeve smrti, ko jih je skupina raziskovalcev transkribirala in objavila v dveh debelih knjigah.⁵ V uvodu se je Štrekelj naslonil zlasti na delo Aleksandra Nikolajeviča Pypina *Istorija ruskoj literatury* (*Zgodovina ruske literature*) (Dolinar, 2014, 1216–1220). Ker se je težnja sestaviti občo predstavo o literaturah vseh narodov izkazala za komplicirano, mora biti najprej v ospredju preučevanje narodnih literatur. Po Pypinu je Štrekelj navajal Tainovo tezo, da je mogoče v literaturi iskati psihologijo naroda. Nadalje je s študenti kritično analiziral nekatere preglede slovenske književnosti, zlasti Kleinmayrjevega in Glaserjevega, pri zadnjem da se literarnozgodovinska stran popolnoma izgubi nasproti »bijografičnemu in bibliografičnemu balastu« (Štrekelj, 2012, 47). V podsklopu »početki slovenskega slovstva« je Štrekelj omenil vse tedaj znane spomenike, rokopise, slovenske izraze pri minezengerjih in prve natisnjene besede, hkrati pa je jasno poudaril, da se prava zgodovina slovenskega slovstva začena s Primožem Trubarjem, ki je povzdignil slovenščino med pismene jezike (Štrekelj, 2012, 87 in 91). Medtem ko je Sebastijana Krelja in Adama Bohoriča obdelal na kratko, se je podrobno ukvarjal z usodo Dalmatinove biblije, ki je v domovino prišla v sodih. Štrekelj (2012, 207) zavrača tezo, da je bil grad Turjak Wartburg, kjer je skriti »slovenski Luter« dovršil svojo prelogo svetega pisma, saj je ta škocjansko župnijo dobil kot nagrado za protestantske zasluge. Mnogi katoliški pisatelji zanikujejo pomen protestantske dobe, češ da so se naši reformatorji ukvarjali s slovenskim pisanjem, le da bi slovensko ljudstvo pridobili za luteranstvo. A kaj so storili slovenski duhovniki, se sprašuje Štrekelj (2012, 238), pred protestantsko dobo za slovensko knjigo? Slikovito je popisana tudi zgodovina protireformacije. Vprašanje, ki si ga večkrat stavijo privrženci protireformacije kakor njeni nasprotniki, liberalci, kaj bi bilo iz Slovencev, če bi se poluteranili, je po Štrekljevem (2012, 253) mnenju jalovo: »[T]aka prašanja sploh ne spadajo v zgodovino, ker so irrealna. Kaj bi bilo, to vé Bog.« Štrekelj je pokazal veliko razumevanja za Tomaža Hrena, ki je v mladosti pesnil in sestavil celo satiro na Lutra, ki je zanj vipera (gad), mendax antichristique minister (lažnivec in Anitikristov pomočnik), zato ni sprejel sodbe pastolja Theodorja Elzeja, da je

5 Prvi je Štrekljeva predavanja v nekrologu omenil Murko (1912, 540), ki je poudaril, da bi se lahko v njih našlo marsikatero zrno, saj je imel predavatelj tudi v slovstvenih vprašanjih zdravo sodbo in svojega mnenja ni skrival.

ljubljskega škofa vodila le častilakomnost in vnetost renegata, saj bi kaj takega lahko očitali vsem protestantom, ki so se odvrnili od katolicizma v zreli dobi.

V zimskem semestru 1899/1900, ko je Štrekelj predaval »drugo dobo«, je imel spet šest slušateljev. Na temelju bližnjega sorodstva med vzhodnoštajerskimi in kajkavskimi narečji je Štrekelj kajkavščino po izvoru sprejemal kot del slovenskega jezika, zato je tudi kajkavsko slovstvo v starejših zgodovinskih dobah uvrstil v slovensko območje (Dolinar, 2014, 1229-1230). Frana Krsta Frankopana je Štrekelj (2012, 320) razglasil za prvega slovenskega dramatika. Obdobje med 1765 in 1830 je poimenoval »doba osvetna ali predromantična«. Štrekelj je sicer med prvimi uporabil pridevnik predromantičen, vendar ima pri njem drugačen pomen kot poznejši termin, za katerega je značilna vsebinska razlika od razsvetljenstva (Dolinar, 2014, 1223). V teh predavanjih je orisal portrete vseh pomembnih ustvarjalcev te dobe, od Pohlina, Japlja do Zoisa. Linhartovi dramatik, za katero je Jernej Kopitar zapisal, da je edini omembe vreden spomenik profane literature, je Štrekelj (2012, 518) očital slab jezik nepotrebnih germanizmov. Za Vodnika pa je dejal, da se njegova poezija in proza sicer ne moreta meriti z nasledniki, a duh, v katerem pojejo in pišejo, je bolj ali manj še njegov (Štrekelj, 2012, 558).

V letnem semestru 1900 je končno spregovoril o romantični dobi. Lažni klasicizem je moral v dvajsetih letih 19. stoletja odstopiti mesto romantizmu; ta je svoje ideale iskal v romantični preteklosti ali pa v sedanjosti, ki jo je opazoval skozi romantično prizmo. Romantizem je ugajal vladarjem, ker se ni mešal v njihove posle (Štrekelj, 2014, 777). Ker je *Kranjska čbelica* združila vse znamenite pesnike svojega časa, je ta publikacija po Štrekljevem mnenju (2014, 686) »pojav epohalne važnosti v našem slovstvu«. Biografije čbeličarjev so polne zabavnih anekdot. Jakob Zupan je v številnih besednih igrah smešil tedanjega ljubljanskega škofa Wolfa in njegovega kanonika Praprotnika. Janeza Ciglerja, čigar poezijo ocenjuje s Prešernovim epigramom, prikazuje kot ljubitelja aristokracije in iskalca lastnih plemiških prednikov. Čeprav ga je razglasil za prvega »pripovednika v našem slovstvu«, o njegovi prozi skoraj ni predaval (Štrekelj, 2014, 711). Po nekaterih manj znanih čbeličarjih je prišel na vrsto France Prešeren. Štrekelj (2014, 743-744) bi si želel Demostenove zgovornosti, da bi mogel o njem dostojno govoriti: »Kar je Vodnik začel, to je Prešeren sijajno dovršil. Kje bi bil dandanes naš jezik brez Prešerna?« Med Vodnikovo smrtjo in prvim Prešernovim nastopom je preteklo samo dobrih deset let, a kakšna je razlika v

jeziku in dovršenih oblikah. Štrekelj (2014, 778) poudarja, da je Prešeren prvi pel v asonancah in nibelunški strofi, prvi ustvarjal balade, gazele in romance ter tako obogatil siromašno slovstvo z vsemi glavnimi pesniškimi oblikami, ki jih imajo različna slovstva omikanih narodov. Svojim študentom je natančno predstavil genezo posameznih pesmi, zlasti podrobno je spregovoril o pesnikih, omenjenih v *Glosi*. Pri soočanju Prešernovih in Petrarcovih sonetov se je povzpел celo do primerjalne tematske analize (Dolinar, 2014, 1225).

Zanimiva je tudi Štrekljeva (2014, 825-826) analiza *Sv. Senana*, saj navaja v angleškem izvirniku in slovenskem prevodu Moorovo pesem, ki je bila Prešernov vir. Ker se je že l. 1887 z Miklošičem na Dunaju pogovarjal o potrebi kritične izdaje Prešerna,⁶ je Štrekelj študente opozoril na neopravičene popravke v Levstikovi in Pintarjevi ediciji. Predavanja, ki jim je prisostvovalo šest študentov, je Štrekelj (2014, 883) sklenil z naslednjimi besedami: »[O] dobi *Novic*, *Slovenskega glasnika* in Stritarjevi dobi bom govoril, ako Bog da, drugo leto. Vesele in srečne počitnice.«

Za t. i. »dobo novo« si je vzel Štrekelj en semester predaha, nato pa je v letnem semestru 1901 v nemščini predaval srbohrvaško literaturo 19. stoletja in v slovenščini slovensko slovstvo po Prešernu. Obširen del je namenil pesnikom *Novic*: Kljub temu, da je Koseski po metrični shemi nepravilno krajšal dolge besede ter samovoljno koval nove, Štrekelj (2014, 942-943) poudarja, da so njegove pesmi širile narodno zavednost, a ga ni mogoče primerjati s Prešernom, ki je »še dandanes kakor velikan, nekako osamljen, stoji v slovenskem slovstvu, nekak Eifflov stolp med navadnimi hišami, nima nobenega učenca, nobenega pravega naslednika«. Koseskega so rojaki bolje in lažje razumeli, zato so mu sledili. Štrekelj je ocenjeval staroslovence predvsem po merilih njihovega časa, naslednja generacija literarnih zgodovinarjev pa bo prevzela kriterije mladoslovencev in vrednotila staroslovence po njih (Dolinar, 2014, 1235-1236).

Edini, ki je v poeziji nadaljeval Prešernovo tradicijo, je bil Fran Levstik, vzornika dosega ali celo prekaša v jasni plastiki svojih podob. Štrekelj (2014, 1009) poudarja, da mu je glavna tema ljubezen – svoja in tuja. Malo besed pa je namenil njegovi prozi.

Za pisatelje, ki jih danes imenujemo vajejci, Štrekelj (2014, 1038) – tako kot pred njim že Fran Levec (1879, 354; 1889, V) – uporablja izraz Hainbund

6 Štrekelj, K., Pismo F. Levcu, 7. 12. 1887, NUK, Ljubljana, Rz Ms 1409.

po napredni nemški literarni skupini, ki je v 18. stoletju študirala v Göttingenu in izdajala svoj almanah. Najnatančneje je opisan Simon Jenko, zlasti njegovi *Obrazi*, za katere je Štrekelj dejal, da ne gre le za obraze iz nature, saj v njih nahajamo globlji pomen. Omenjeni so tudi vplivi Heineja. Ta generacija je svoja pomembnejša dela izdajala v *Slovenskem glasniku*, ki je spodbudil tudi Josipa Jurčiča, za katerega Štrekelj meni, da na slovanskem jugu toliko literarnih tipov ni ustvaril še noben pripovednik, hkrati pa poudarja, da ni le stvaritelj slovenskega romana, marveč tudi slovenske tragedije. Z *Zvonom* je na vodilno mesto stopil Josip Stritar, ki je začel novo dobo: »[K]ončana je bila doba patrijarhatstva in filistrstva in slovensko slovstvo je stopilo iz službe, namenjene le domačim potrebam, v krog evropskih literatur« (Štrekelj, 2014, 1149). Njegov roman *Zorin* je mogoče posebno v tehniki primerjati z Goethejevim *Trpljenjem mladega Wertherja*, zavzema pa se tudi za Rousseaujevo pristnost. V *Gospodu Mirodolskem* se Stritar dotika celo emancipacije in jemlje ženstvo v zaščito, »kakor bi se vse to godilo trideset ali štirideset let pozneje« (Štrekelj, 2014, 1150–1152). Predavanja je Štrekelj (2014, 1157) l. 1901 zaključil z mislijo, da je Stritar osvobodil slovensko slovstvo provincialnih spon in ga povzdignil na višino principialne umetnosti, pri tem pa ni pozabil, da ima pravo moč le tedaj, če je ukoreninjeno v domačih tleh.

V dveh letih je Štrekelj sklenil izredno pomemben ciklus predavanj o slovenskem slovstvu, prvi takšen v univerzitetni zgodovini. Po sodbi redkih poznejših poznavalcev je bila to dotlej najboljša slovenska literarnozgodovinska sinteza, povsem na ravni tedanje evropske literarne vede, le da je bil njen vpliv omejen na vsakokratni krog poslušalcev (Dolar, 2018, 78). Na koncu sta bila v krogu sedmih slušateljev tudi stihoslovec Nikolaj Omersa in Avgust Žigon, poznejši prešernoslovec in zagovornik arhitektonske teorije. Dolar (2014, 1233–1234) ugotavlja, da je Štrekelj, ki je dal prednost individualnim dosežkom pred šolami in tokovi, zgodovinske akterje ocenjeval po njihovem celotnem delu in se trudil, da bi bila spoznanja o njih kompleksna in nepristranska, zlasti ko je naletel na osebnosti z nasprotujočimi si zgodovinskimi vlogami, kar je razvidno pri opisovanju Hrena ali Koseskega.

V naslednjih treh letih se je Štrekelj ukvarjal s historično slovnico, ki jo je tudi kot prvi predaval v slovenščini, poldrugo desetletje pred Franom Ramovšem. Nato je v letnem semestru 1904 – kot pet let poprej – spet najprej predaval slovensko književnost do konca 16. stoletja. Študentov je imel nekaj več, a za

tretjino manj kot pri nemških predavanjih iz slovanske ljudske etimologije, ki sta jih vpisovala tudi poznejši arheolog Walter Šmid in Mihajlo Rostohar, utemeljitelj slovenske psihologije. Leto dni pozneje je predaval še o slovenski književnosti od protireformacije do preporoda. Tokrat je imel rekordno število slušateljev, od 316 študentov graške Filozofske fakultete jih je kar 18 izbralo njegovo predavanje, med njimi tudi poznejši doktorandi Janko Bratina, Franc Kotnik in Joža Glonar.

Po Krekovi upokojitvi l. 1902 je fakulteta za njegovega naslednika predlagala Matijo Murka, privatnega docenta dunajske univerze. Pričakovali so namreč, da bo uspešno shajal z nemškimi krogi. Ker je Gradec veljal za nemškonacionalno mesto, je celo cesar Franc Jožef njegovo profesuro za slovansko filologijo označil za »ein sehr schwierigen Posten« (Murko, 1951, 129-130). Murko je tako kot že na Dunaju v nemščini predaval zgodovino južnoslovanskih književnosti, tudi romantiko in ilirizem. Iz teh razlogov Štrekelj najbrž ni nadaljeval s predavanji o Prešernu in se je v nadaljnjih letih posvetil le historični slovnici. Šele v letnem semestru 1909 je spet predaval o slovenskem slovstvu po Prešernu in starim predavanjem dodal obsežen življenjepis primorskega rojaka Simona Gregorčiča, ki ga je povzel po knjižici Antona Burgarja (Ogrin, 2014, 1243). Pred desetletji je sicer menil, da ljudje nočejo razumeti Stritarja in Levstika, pretiravajo pa ob kultu Gregorčiča, ki mu muza peša: »[B]rez dvojbe pa je oblika od pesmi do pesmi slabejša in nemarnejša.«⁷ Zanimivo je tudi vprašanje, zakaj ni obdelal nekaterih drugih piscev, zlasti realistov (Dolinar, 2014, 1226). Da ni cenil Antona Aškerca, vemo iz njegove ocene Ilešičeve disertacije, kjer je zapisal:

»Odločno preveč ugodna je ocena Aškerca, ki ni nikjer izviren in samostojen. Da ga [Ilešič] postavlja oblikovno in jezikovno ob bok Levstiku ali Stritarju, celo ob bok Prešernu, in ga celo povzdiguje nad njimi, kaže na zelo omejen okus. Nepravilna je tudi trditev, da je njegova poezija prosta tendencioznosti. Aškerčeva poezija očitno nosi socialistične okove, on je – ne najbolj srečno – v slovenščino prevedena Ada Negri, ki je pač ni mogoče razglasiti za prosto vseh tendencioznosti.«⁸

7 Štrekelj, K., Pismo F. Levcu, 17. 1. 1885, NUK, Ljubljana, Rz Ms 1409.

8 Štrekelj, K., Gutachten, 30. 9. 1897, Ilešič, Franz, Rigorosenakten, UA, Graz.

O slovenski moderni ni imel slabega mnenja: na predavanjih je pohvalil Kettejevo rimo, omenjal Murnov talent in spregovoril o Cankarjevem junaku vagabundu. Če so bila predavanja o književnosti po Prešernu zanimiva zlasti za slovenske študente (tudi Janka Kotnika in Antona Breznika), je imel Štrekelj na predavanjih iz ljudske etimologije samo enega slovenskega študenta, dva sta bila iz Galicije, eden iz Dalmacije, eden je bil germanofon, Olga Milić pa Slavonka. V nasprotju s slovenskimi so nemška predavanja pritegnila še druge Slovane, ki jih slovensko slovstvo ni posebej zanimalo. Štrekelj, ki je l. 1908 postal redni profesor,⁹ do svoje smrti l. 1912 ni več predaval o slovenski književnosti, po l. 1911 je opustil tudi slovenščino kot poučevalni jezik. Po Štrekljevi smrti je Murko v zimskem semestru 1913/14 najavil nemška predavanja o slovanski romantiki in v oklepaju izpostavil Prešerna in Vraza. V tem času je kar 7 % študentov Univerze Karla in Franca v Gradcu navedlo slovenščino kot materni jezik, da se je tako uvrstila na tretje mesto za nemščino (60 %) in italijanščino (15 %) (Kernbauer, 2007, 130).

Za Štrekljevo mesto se je poleg Rajka Nahtigala potegoval še literarni zgodovinar France Kidrič, ki je imel podporo medievista Johanna Losertha. A Murko (1951, 153-154) se je odločil za jezikoslovca Nahtigala, ki je postal novi izredni profesor za slovansko filologijo s posebnim ozirom na slovenskem jeziku in književnosti. V letnem semestru 1915 je imel – skladno s predhodnikovo tradicijo – kar dve predavanji v slovenščini, eno je bilo posvečeno Levstiku v zgodovini slovenske književnosti in književnega jezika. Šele pred kratkim je Biblioteka SAZU prevzela Nahtigalovo zapuščino, v kateri je najti tudi omenjeno predavanje. Nahtigal je tako kot predhodnik študiral na Dunaju slavistiko in klasično filologijo, a je vpisoval zlasti lingvistične predmete. Res pa je že Dragotin Kette (1977, 245) zapisal, da se Nahtigal poleg slovnice zanima tudi za filozofijo in estetiko: »Da ni pesnik ali pisatelj, kdo mu bode zameril.« Ker je vihrala prva svetovna vojna, je bilo slušateljev malo, a predavanja je tokrat poslušalo mednarodno občinstvo, miniaturni slovanski svet: dva Slovenca, Dalmatinec, Ukrajinec in Poljakinja Irena Lipska – doslej edina znana tuja slušateljica literarnih predavanj v slovenščini.¹⁰ Ta družčina je vpisala

9 Štrekelj je dolgo čakal na redno profesuro, saj so v Gradcu zagovarjali stališče, da univerza ne more imeti dveh stolic za slovansko filologijo. Argumenti, da ima celo Univerza Franca Jožefa v daljnih Černovicah poleg slavistične še stolici za rutenski in romunski jezik, niso obveljali. Ko je Štrekelj dobil vabilo za Sofijo, je Murko izkoristil priložnost in opozoril ministra Marcheta, da mora graška univerza zadržati takšno znanstveno moč (Murko, 1912, 532; isti, 1951, 133).

10 Za veliko noč 1916 je Irena Lipska sporočila prof. Murku, da bo študij nadaljevala v Lvovu: »Žal mi je, da nimamo tamkaj predavanj slovenskega slovstva«; NUK, Ljubljana, Rz Ms 1119.

tudi Nahtigalova predavanja iz oblikoslovja in se udeleževala seminarja (starocerkvenoslovanskih paleografskih vaj). Nahtigal, rojen Novomeščan, je v uvodnem predavanju o Levstiku poudarjal, da »v tajnah človeškega porajanja najbrže ni le goli slučaj, da so izšli iz rodnega kraja začetnika slovenske književnosti tudi še drugi prvovrzdni slovenski pisatelji«. ¹¹ Velikolaški okraj, kjer so se rodili Trubar, Stritar in Levstik, je zanj jezikovna oaza, ki je nepokvarjena ali razjedena od tujstva. Jezik samoniklih pisateljev prinaša primerjalni slovanski sintaksi svoj lepi in sveži material kot kakšno centralno srbsko-hrvaško ali rusko narečje. Pri opisih Levstikovega zgodnjega dozorevanja je spomnil na Ketteja, ki da se je tudi kot dijak zgodaj razvil, kar je zanimiv problem v biologiji ustvarjajočih umov, »ali kakor pravimo ženijev«. ¹² Nahtigal podrobno obravnava genezo in recepcijo Levstikove poezije, njegove dunajske motive pa primerja s Cankarjevimi vinjetami. ¹³ Kar nekaj časa je namenil Levstikovemu prevodu *Kraljedvorskega rokopisa* in prevajalčevemu stiku z Václavom Hanko. Nahtigal ne pozabi omeniti, da je bil eden poslednjih pristašev avtentičnosti tega genialnega falzifikata, ki je sicer v dobi preporeda koristno vplival na češko narodno samozavest, tudi Gregor Krek. ¹⁴

V zimskem semestru 1915/16 je Nahtigal nadaljeval predavanja, tokrat o Stritarju in njegovi dobi. Levstik in Stritar sta »glavno obeležje daljše dobe, ki je ustvarila podlago posebno za slovensko umetniško prozo in za oni visoki razvitek slovenskega književnega jezika, na katerem se dandanes nahaja«. ¹⁵ Uvodoma je izrazil misel, da poznamo iz zgodovine raznih slovstev dvojico paralelno delujočih literarnih sodelavcev, pri Nemcih sta to Johann Wolfgang von Goethe in Friedrich Schiller, pri Rusih Aleksander Sergejevič Puškin in Nikolaj Vasiljevič Gogolj, pri Čehih Svatopluk Čech in Jaroslav Vrchlický: »Prav svojevrstna pa je zopet ta, ki se je tako blagodejno pojavila in uveljavila za Prešernom v naši literaturi – dvojica Levstik in Stritar.« ¹⁶ Nahtigal se je osredinil na Stritarjeve poglede na starejšega rojaka, zlasti pa je očrtal zgodovinski pregled slovenske povesti od *Sreče v nesreči* do *Martina Krpana*. Tokrat so ga poleg dveh

11 Nahtigal, R., *Levstik v zgodovini slovenske književnosti in književnega jezika* (1915), str. 2-3, Biblioteka SAZU, Ljubljana.

12 Prav tam, 16.

13 Prav tam, 52.

14 Prav tam, 25.

15 Nahtigal, R., *Stritar in njegova doba* (Zimski tečaj 1915/16), str. 1, Biblioteka SAZU, Ljubljana.

16 Prav tam. 2.

Slovencev poslušali še hrvaško govoreča Dalmatinec in Bosanec iz Tešnja ter nemško govoreči Korošec iz Celovca. Ko je leto dni pozneje predaval še Razvitek novejše slovenske proze, je imel med slušatelji poleg dveh Slovencev še italofo-nega doktorja prava iz Trsta in grškokatoliškega duhovnika Petra Pylypeca iz Galicije. Predavanja žal niso ohranjena v celoti. Po letu 1917, ko je postal redni profesor, je tudi Nahtigal opustil slovenska predavanja in se posvetil primerjalni in historični gramatiki. Imel je le še predavanji o Tannhäuserjevem motivu v slovanski folklori in o Puškinovih pravljicah, kar je bilo pogumno dejanje, saj so bile ruske teme takrat nezaželene. Nahtigal je predaval vse do letnega semestra 1919, ko se je usmeril v Ljubljano. In 5. decembra 1919 je imel drugo predavanje v zgodovini ljubljanske univerze. Seveda v slovenščini.

Čeprav so na teološki in pravni fakulteti v Gradcu začeli slovenska predavanja že v zgodnjih petdesetih letih 19. stoletja, so jih ukinili zaradi premajhnega zanimanja slovenskih slušateljev, ki jim znanstvena slovenščina pri poznejši karieri ni koristila. Ko je Štrekelj pol stoletja pozneje kot prvi začel predavati o slovenski književnosti v slovenščini, so ga poslušali zlasti slovenski slavisti, ne pa tudi drugi študenti slavistike, ki so obiskovali njegova nemška predavanja. Šele med prvo svetovno vojno so se vsi slovanski študentje slavistike od Galicije do Dalmacije bolj povezali in vpisali tudi Nahtigalova slovenska predavanja iz slovenske književnosti.

Viri in literatura

Dolinar, D., Štrekelj in slovenska literarna zgodovina, v: Štrekelj, K., *Zgodovina slovenskega slovstva III-IV* (ur. Ogrin, M.), Ljubljana 2014, str. 1211–1240.

Dolinar, D., *Slovenska literarna veda od Trubarja do druge svetovne vojne*, Ljubljana 2018.

Kernbauer, A., Gregor Krek in začetki slavistike na Univerzi v Gradcu, v: *Gregor Krek (1840–1905): filologija in slovenstvo* (ur. Fikfak, J. idr.), Ljubljana 2006, str. 83–97.

Kernbauer, A., »Eine Universität für die Provinzen im Südosten des Reiches«.

Die Karl-Franzens-Universität Graz und ihr Lehr- und Forschungsauftrag, *Danubiana carpathica* Band 1 (48), 2007, str. 113–141.

Kette, D., 1977: *Varia*, v: Kette, D., *Zbrano delo 2* (ur. Koblar, F.), Ljubljana 1977, str. 242–248.

Kropej, M. *Karel Štrekelj: iz vrelcev besedne ustvarjalnosti*, Ljubljana 2001.

- Levec, F., Odlični pesniki in pisatelji slovenski, *Zvon: leposloven list* let. 5, št. 23, 1879, str. 354–358.
- Murko, M., *Vatroslav Oblak*, Ljubljana 1899.
- Murko, M., Karel Štrekelj, *Veda* 2, 1912, str. 529–542.
- Murko, M., *Spomini*, Ljubljana 1951.
- Oeffentliche Vorlesungen an der k. k. Carl-Franzens-Universität zu Graz in Winter-Semester 1850/51*, Graz 1850.
- Oeffentliche Vorlesungen an der k. k. Carl-Franzens-Universität zu Graz in Sommer-Semester 1851*, Graz 1851.
- Ogrin, M., Uredniško poročilo, v: Štrekelj, K., *Zgodovina slovenskega slovstva III-IV* (ur. Ogrin, M.), Ljubljana 2014, str. 1241–1250.
- Polec, J., *Ljubljansko višje šolstvo v preteklosti in borba za slovensko univerzo*, Ljubljana 1929, str. 1–229.
- Štrekelj, K., *Zgodovina slovenskega slovstva I-II* (ur. Ogrin, M.), Ljubljana 2012.
- Štrekelj, K., *Zgodovina slovenskega slovstva III-IV* (ur. Ogrin, M.), Ljubljana 2014.

Povzetek

Na Teološki fakulteti Univerze Karla in Franca v Gradcu so v zgodnjih petdesetih letih 19. stoletja imeli vaje v slovenskih pobožnih nagovorih, na pravni fakulteti pa so se nekatera predavanja vzporedno z nemškimi izvajala tudi v slovenščini. Slovenska predavanja so ukinili zaradi majhnega zanimanja slušateljev, ki v svojem maternem jeziku niso mogli opravljati rigorozov. So se pa nemški študenti prava udeleževali pouka slovenščine, ki ga je izvajal Koloman Quas. Šele leta 1870 je cesar imenoval za izrednega profesorja slovanske filologije Gregorja Kreka, ki pa je smel predavati le v nemščini. Zaradi tega profesorja, ki je v devetdesetih letih 19. stoletja ustanovil Seminar za slovansko filologijo, so v Gradec prihajali študirat nekateri slovenski pisatelji, najmočnejša je bila generacija, ki je izdajala tudi svojo revijo *Kres*. V prvi polovici devetdesetih let je Vatroslav Oblak že vodil vaje v slovenščini. Šele Karel Štrekelj pa je dejansko izvajal predavanja v slovenskem jeziku, zlasti pomemben je njegov cikel o zgodovini slovenskega slovstva (1899–1901, 1904–1905, 1909). Tudi njegov naslednik Rajko Nahtigal je med prvo svetovno vojno predaval o slovenski književnosti 19. stoletja.

Ključne besede: Univerza Karla in Franca, zgodovina slovenske književnosti, slovenska predavanja, Karel Štrekelj, Rajko Nahtigal